

1 / 1990

EESTIROOTSLASTE
KULTUURI
SELTS

SAMFUNDET FÖR
ESTLANDSSVENSK
KULTUR

Osmussaar praegu

Odenholm nu

ÕNNITLEME

Möödunud aasta tähelepanuväärseimad külalised Läänemaal olid kahtlemata Rootsi kirjanik Astrid Lindgren ja tema lasteraamatute illustreerija kunstnik Maire-Ilon Wikland. Oktoobris oli Ilon Wikland teist korda oma kunagises kodulinna. Siis avati Haapsalus näitus tema illustratsioonidest Astrid Lindgreni lasteraamatutele.

5. veebruaril tähistas Ilon Wikland oma 60. sünnipäeva. Sel päeval sai ta sünnipäevatervitusi ka Läänemaalt. Kõikide südamest tulnud heade soovidega ühinevad ka Eestirootslaste Kultuuri Seltsi liikmed Eestis, Rootsis ja mujal. Soovime Ilon Wiklandile õnnelikku kätt teel laste südameisse.

VI GRATULERAR

Fjölårets mest celebra gæster i Vik var tvivelsutan Astrid Lindgren och Maire-Ilon Wikland, som har illustrerat de flesta av Lindgrens böcker. I oktober besökte Ilon Wikland sin förra hemstad Hapsal för andra gången. Då invigdes en utställning med hennes illustrationer till Astrid Lindgrens barnböcker här.

Den 5 februari firade Ilon Wikland sin 60:årsdag. På denna dag fick hon även ta emot gratulationer från sina landsmän i Vik. Också Samfundet för Estlandssvensk Kultur vill ansluta sig till alla dem som skickade hjärtliga lyckönskningar till Ilon Wikland på hennes bemarkelsedag. Vi skulle vilja tillönska Ilon Wikland även i fortsättningen ett lika gott handlag med barn och vi hoppas att hon skall ha det lätt för att finna vägen till barnens hjärtan.

Foto M.Naumov, "Läänlane"

Ilon Wikland, Astrid Lindgren
ja Rootsi konsul Leningradis Lars Fredén
Haapsalus Ilon Wiklandi lapsepõlvkodu juures.

Ilon Wikland, Astrid Lindgren
och Sveriges konsul i Leningrad, Lars Fredén
utanför Ilon Wiklands barndomshem i Hapsal.

OSMUSSAAR

Andres Küng

Möödunud aasta lõpul valmis Andres Küngil käskkirja raamatule eestrootslastest. Raamat ilmub nii eesti kui rootsi keeles käesoleval aastal. Autori lahel loal avaldame siin ühe katkendi. Tõlge eesti keelde on Enno Turmenilt.

Dirhami rannast on Osmussaar (Odensholm) selgesti nähtav. Saar, kuhu ühe vana legendi kohaselt olevat Odin maetud. Saar on vaevalt viis kilomeetrit pikk ja poolteist kilomeetrit lai. Juba viikingiajal oli ta tähtis meremärk ja pakkus meresõitjatele kaitset tormide eest. Esimesed püüvad elanikud arvatakse olevat siia tulnud 1250. aasta paiku.

Elanike arv püsis pikka aega 70 inimese ringis. Nad elatasid ennast ennekõike kalastusest ja hülgejahist, sest harimiskõlblikku maad oli vähe.

Saare elanikud pidid maksma makse, algul Tallinna toomka-piitlile ja pärast Uuemõisa mõisale Haapsalu lähedal. Neli tunni soolatud ja sama palju kuivatatud kala. Selle sisse käis saarele paigutatud sõdurite ülalpidamine.

Omaette sissetulekuallikaks oli siin merehätta sattunud laevade rüüstamine nii nagu ka ülejäanud rannikul ja saartel. See-pärest ei tohtinud saarel keegi koera ega kodulinde pidada. Kardeti, et koera haukumine ja kukelaul võivad madalikule sõit-vaid meremehi eemale peletada. Alles käesoleval sajandil tõi majakavaht saarele esimese koera ja mõned kodulinnud.

1876. aasta kaardi järgi koosnes Osmussaar kolmest saarest. Nad on ammu üheks saareks kokku kasvanud. Seda põhjustas maatõus, mis lõi ka avaramad võimalused põllunduseks. 1930. aastate keskpaigaks oli elanikkond kasvanud 125 inimeseni. Nendest 119 olid rootslased.

Albert Engström

Osmussaar on sama saar, millest Albert Engström kirjutas oma korduvalt tsiteeritud reisirakelduses. See avaldati esmakordselt ajakirja "Strix" 1905. a. 33. ja 34. numbris ja trükiti ära raamatus "Minu elu" (Stockholm 1925, lk.119-130). See algab nii:

"Nii kaua kui ma elan, mäletan ma väikest päikeselise liivara-nnaga merelahte, kus väikesed vihased lained rannast lahtire-bitud vetikate ja siledaks lihvitud paekivi vahel vahuks põrmustuvad. Teispool kaljude ja madalike rida, kus mürisevad valged mürdlained, veerevad Soome lahe tumesinised vahutipu-lised lained. Puhub tormile, aga õhk on soe, ja rannal, kuhu me-retuul on puistanud kadakapõõsaid nagu rohelisi vaibatupse, jooksevad kolm meest ringi nagu rõõmust pöörased lapsed..."

Need olid Albert Engström ja tema kaks kaaslast, maali-kunstnik Anders Zorn ja keegi Gallén. Ta jutustab ka lootsist, kes neid kõigest madalikest mööda aitas.

"Laev randub Meiti ääres ja loots tuleb pardale. Tema kõn-nak on meie laeva tekil uhke nagu viikingil ja ta küüb oma pal-jaste jalgadega kindlalt nagu oma tare põrandal. Luhva, valla, luhva, valla, ... ja samal ajal kui ta meid sadamasse sisse lootsib, õpetab ta meile, kuidas sealt välja sõita, mis on meie lähim vajadus.

- Siin rannal näete te kolme suurt kivi. Kui te välja sõidate,

ODENSHOLM

av Andres Küng

I slutet av fjolåret blev Andres Küng färdig med manusset till en bok om ostlandssvenskar. Boken skall komma ut i år såväl på svenska som på estniska. Med författarens samtycke publicerar vi här ett utdrag ur den kommande boken. Översättning till estniska Enno Turmen.

Från Derhamns strand ser man tydligt Odensholm. Ön där Oden enligt en gammal legend ska ligga begravd. Esterna kallar ön Osmussaar. Ön är knappt fem kilometer lång och en och en halv kilometer bred. Redan under vikingatid var den ett viktigt sjö-märke och erbjöd de sjöfarande skydd mot stormar. De första bofasta invånarna antas ha kommit hit omkring år 1250.

Befolkningsantalet låg länge stilla kring 70 personer. De försörjde sig främst med fiske och säljakt, eftersom det var ont om odlingsbar jord.

Öborna måste betala skatt, först till domkapitlet i Tallinn och sedan till godset Nyhovet vid Hapsal. Fyra tunnor salt och lika mycket torkad fisk. Det innefattade uppehållet för de soldater, som redan då fanns förlagda på ön.

Vrakplundring var en särskild inkomstkälla här, liksom längs resten av kusten och på öarna. Därför fick ingen på ön hålla hund eller fågel. Man var rädd att hundskall och hanagäll skulle skrämra iväg sjöfarande, som höll på att gå på grund. Först under detta sekel tog fyrvaktaren dit öns första hund och några fjäderfän.

Odensholm bestod enligt 1876 års karta av tre öar. De har för länge sedan vuxit ihop till en ö. Det hänger samman med landhöjningen, som också gav ökade möjligheter till jordbruk. Vid mitten av 1930-talet hade befolkningen ökat till 125 personer, varav 119 var svenskar.

Albert Engström

Odensholm är samma ö, som Albert Engström skrev om i en ofta citerad reseberättelse. Den publicerades första gången i Strix nr 33 och 34 / 1905 och trycktes om i "Mitt liv och leverne" (Stihlm 1925, s.119-130). Så här börjar den:

"Så länge jag lever, skall jag minnas en liten havsvik med solbelyst sandstrand, där små ilskna vågor krossas till skum bland lösrykt tång och glattslipade kalkstenar. Utanföer en rad klippor och grund, där vita bränningar dånar, rullar Finska viken mörkblå med fräsande toppar. Det blåser storm, men luften är ljum och på stranden, där havsvinden brett ut enbuskarna som gröna mattstumpar, springa tre män omkring som vilda och glada barn..."

Det var Albert Engström och hans båda följeslagare, målaren Anders Zorn och en viss Gallén. Han berättar också om lotsen, som hjälpte dem förbi alla grund.

"Båten lägger till längs Mejt, och lotsen stiger ombord. Hans gång på vårt däck är stolt som en vikings och med sina nakna fötter går han säkert som på sitt eget stugugolv. Lova, falla, falla, och under det han lotsar oss in i hamnen, lär han oss vägen ut därifrån, vårt nästa behov.

- Här på stranden ser ni tre stora stenar. Då ni seglar ut, skall kapellet vara i linje med den mellersta stenen. Strax till

peab kabel keskmise kiviga ühel joonel olema. Vasakul, otse kabeli kõrval, kasvab pihlakas. Kui te võtate pihlaka kiviga ühele joonele, siis sõidate te madalikule. Siis ütleb ta äkitselt:

- Kas te olete rootslased?

- Jah.

- Me oleme ühte sugu. Jumal õnnistagu teid!

Ja ta ulatas meile käe. Oli niisugune tunne, nagu oleksime me külas mõnel oma esivanemal kümme inimpõlve tagasi. Ta kõnevoolas rahulikult ja selgelt, ilma üleaaruste sõnadeta, väri- kalt ja kaurilt, ja kui me viimaks sadamas olime ja ta oli oma võrgupaadi peale läinud, tundsin me, et me olime kogu saare jaoks teretunud külalised ...

Me läheme teed pidi edasi ja varsti oleme me külas. Saarepuud varjavad halle rookatusena maju ja sel ajal kui videvik laskub, tekib mul tunne, et on keskaeg. Umbes niisugune pidi Rootsi olema viiesaja aasta eest, ja ma olen kindel, et see oli nii. Ühest laudast tuleb tatsudes naine, hülgenahtsed kingad jalas, ja me kõnetame teda. Ta vastab kummalises vanarootsi keeles, ja sel ajal kui me räägime, tuleb rahvast juurde. Mõne minuti pärast oleme me mõistetud, teretunud ja külalised ühes majas, mis täitub peagi külameeste ja -naistega. Sest me oleme rootslased, tõelised rootslased vanalt Rootsimaalt ja veri ühendab meid.

Miks ei tohi ma olla sentimentaalne? Las ma olen vana- moodne ja tunnen mõne silmapilgu, kuidas pisarad täidavad mu silmi, rõõmupisarad selle üle, et ma olen saanud siia tulla."

Nii lõpetab Albert Engström oma jutustuse lootuses, et ta saab veel kord Osmussaarele tagasi tulla ja seal elada. Ja et saare seitse peret - Brus, Grejs, Nibondas, Marks, Erkas, Nigårds ja Stavas ei vaata siis tema kui võõra peale.

Albert Engström ei tulnud tagasi ja kui ta elaks praegu, siis ta küll vaevalt saaks tagasi tulla.

Osmussaare strateegiline asend Soome lahe suudmes hakkas aastate möödudes järjest enam saare elanike saatust ohustama.

Peeter I oli plaanitsenud saart oma kindlustusüsteemi lülitada ja rootsi laevastik kavatses 1788-1789. aasta Vene-Rootsi sõja ajal saarele dessanti teha. Krimmi sõja ajal tegid briti sõdurid saarele dessandi ja Teise Maaailmasõja eel said Peeter I plaanid teoks. Osmussaarest sai kindlustatud saar.

Üks veel tänase päevani salajane kokkulepe iseseisva Eesti ja Nõukogude Liidu valitsuse vahel andis nõukogude valitsusele õiguse laevastiku baaside rajamiseks. Sellega seoses sunniti tsiviilelanikkond 1940. aastal saarel lahkuma. Samal sügisel mõrvati kahe eesti laeva meeskonnad, kes olid nõukogude korralduse alusel sinna sadamasse tulnud.

Viimased eestirootslased sunniti Osmussaarelt lahkuma 12.juunil 1940. Samal päeval peeti viimased pulmad.

Fredrik Brus

Üks abiellujatest oli Fredrik Brus. Ta abiellus saare Jeesuse kabelis, kus teda mõni aasta varem oli leeritanud Sven Danell, kellest sai hiljem Skara piiskop. Napilt aasta pärast seda, kui Fredrik Brus oli abiellunud ja oma kodusaarelt lahkuma sunnitud, võeti ta sunniviisiliselt Punaarmeele. Ta sai kaks korda haavata ja teda autasustati medaliga vaprusel eest lahinguväljal. Ühel korral pääses ta õige napilt eluga.

Siis lõppes sõda ja Fredrik tuli tagasi. Tema vanemad, õed- vennad ja naine olid kadunud. Keegi ei teadnud, kuhu nad olid läinud.

Aastad läksid ja Fredrik Brusist sai Haapsalu kalur ja seejärel meremees ühe väikese mootorpurjeka peal, mis sõitis Saaremaa vahet. Ta abiellus uuesti ja alles hiljem nägi ta lehes

vänster om kapellet står en rönn. Tar ni den rönnen i linje med stenen, så går ni på grund.

Så säger han plötsligt:

- Är ni svenskar?

- Ja.

- Vi äro av samma stam. Gud välsigne!

Och han räckte fram handen åt oss. Det var, som om vi skulle ha hälsat på någon av våra förfäder tio släktled tillbaka i tiden. Hans tal flöt lugnt och klart utan onödiga ord, värdigt och vackert, och då vi äntligen lågo i hamn och han gått ombord på sin skötbåt, kände vi att vi voro hela öns välkomna gäster ...

Vi fortsätta vägen och snart äro vi i byn. Askar skugga de grå, såvtäckta husen, och medan skymningen sänker sig får jag en enstämning av medeltid. Så här ungefär bör det ha sett ut hemma för 500 år sedan, och jag är viss om att det gjorde det. Ur en ladugård kommer en kvinna tassande i sälskinnskor och vi tilltala henne. Hon svarar på en underlig gammalsvenska, och medan vi prata, kommer folk till. Om några minuter äro vi förstådda, välkomna, och gäster i en stuga, som snart fylles av byns män och kvinnor. Ty vi äro svenskar, riktiga svenskar från det gamla Sverige och blodet binder.

Varför får jag icke bli sentiment'? Låt mig vara omodern och för några ögonblick känna, hur tårarna fylla mina ögon, tårar av glädje över att ha fått komma hit."

Så avslutar Albert Engström sin berättelse med att hoppas, att han en gång ska kunna komma tillbaka till Odensholm och bo där. Och att de sju familjerna på ön - Brus, Grejs, Nibondas, Marks, Erkas, Nigårds och Stavas - då inte ska betrakta honom som främmande.

Albert Engström kom inte tillbaka, och hade han levt idag, skulle han knappast ha fått återvända.

Odenholms strategiska läge vid inloppet till Finska viken blev med åren alltmer ödesdigert för öborna.

Peter den store hade tänkt infoga ön i sitt försvarssystem och svenska flottan funderade på en landstigning under 1788-89 års rysk-svenska krig. Under Krimkriget landsteg brittiska soldater och inför Andra världskriget förverkligades Peter den stores planer. Odensholm blev en befäst ö.

En än idag hemlig överenskommelse mellan det självständiga Estlands och Sovjetunionens regering gav sovjetregeringen rätt att anlägga flottbaser. I samband med det tvingades civilbefolkningen att lämna ön. Samma höst mördades besättningarna på två estländska fartyg, som på sovjetisk order sökt sig i hamn där.

De sista estlandssvenskarna tvingades lämna Odensholm den 12 juni 1940. Samma dag firades de båda sista brölloppen.

Fredrik Brus

En av dem som gifte sig var Fredrik Brus. Han gifte sig i öns Jesuskapell, där han några år tidigare konfirmerats av Sven Danell, som senare skulle bli biskop i Skara.

Knappt ett år efter det att Fredrik Brus gift sig och tvingats lämna hemön, blev han tvångsrekryterad till Röda armén. Han blev två gånger sårad och medaljerad för tapperhet i fält. Ena gången var han nära att stryka med.

Så tog kriget slut och Fredrik återvände. Hans föräldrar, syskon och hustrun hade försvunnit. Ingen visste vart de tagit vägen.

Åren gick och Fredrik Brus blev fiskare i Hapsal och sedan sjöman på en skuta som seglade på Osel. Han gifte om sig och först efteråt fick han se en efterlysning i tidningen. En av hans

otsimiskoolutust. Üks tema Rootsis elavatest õdedest oli selle lehte pannud. Siis sai Fredrik aru, et nad kõik olid elus ja olid Rootsi põgenenud.

Kui ma jõuan Haapsallu, otsin ma Fredrik Brusi. Ilmneb, et ta elab päris hotellis taga, Niine põik 1, korter 5. Aga ta on suveks Saaremaale läinud ja keegi ei tea, millal ta tagasi tuleb.

Sõber Maido Limbak lisab omalt poolt loo lõpu.

- Fredrik ei pidanud vajalikuks välja uurida, kuidas tema esimesel naisel Rootsis oli läinud. Kui ta teine naine suri, abiellus ta kolmandat korda.

Rootsi sõitmisest Fredrik Brus ei hoolinud, aga Osmussaarele tahtis ta iga hinna eest tagasi. Siis sai ta loa, mida ta oli palju aastaid igatsenud.

- Jeesuse kabel, kus ta oli 48 aastat tagasi abiellunud, oli varemetes. Samuti kõik vanad talud. Sõjavägi oli oma töö teinud.

Kui paat saarele lähenes, muutus nõukogude madrus sama kõhklevaks kui Albert Engström omal ajal. Murdlainetus oli niisama tugev ja sõdur tahtis tagasi pöörata.

- Aga siis võttis Fredrik tüüripuu oma kätte ja juhtis paadi mööda sellest madalikust, mida ta mäletas noorusajast. Kindla käega juhtis ta paadi randa, samal ajal kui pisarad voolasid ta palgeil ...

systrar i Sverige hade satt in den. Så förstod Fredrik att de alla var i livet och hade flytt till Sverige.

När jag kommer till Hapsal söker jag reda på Fredrik Brus. Det visar sig att han bor alldeles bakom mitt hotell, på Niine põik nr 1, i lägenhet nr 5. Men han är på Ösel över sommaren och ingen vet, när han kommer tillbaka.

Vännen Maido Limbak ger slutet på berättelsen.

- Fredrik brydde sig aldrig om att ta reda på, vad som hänt hans första hustru i Sverige. När hans andra hustru dog ifrån honom, gifte han om sig för tredje gången.

Sverige brydde sig Fredrik Brus aldrig om att fara till, men till Odensholm ville han till varje pris tillbaka. Så fick han tillståndet han längtat efter i många år.

- Jesuskapellet där han gift sig 48 år tidigare låg i ruiner. Alla gamla gårdar likaså. Militären hade gjort sitt.

När båten närmade sig ön, blev den sovjetiske matrosen lika tveksam som en gång Albert Engström. Bränningarna var fortfarande lika kraftiga och soldaten ville vända tillbaka.

- Men då tog Fredrik rodret och styrde förbi grunden som han mindes från sin ungdom. Med säker hand förde han båten till strand, medan tårarna strömmade nedför hans ansikte ...

SAADA JÄLLE ROOTSLASEKS

Ain Sarv

Tallinna piirkonna ühel koosolekul tõusis üles probleem, mis pakub kindlasti huvi ka laiemalt. Küsimus on ühest pealtnäha väikesest sõnast passis, millega ometi on seotud inimese peaaegu et tähtsaim isolemise tunnus - rahvus. Ei ole saladus, et paljudel inimestel N.Liidus on dokumentidesse vägivaldselt kantud vale rahvus. Ingerisoomlased, karjalased ja paljud väiksemad soomeugri rahvad, paljud põhjarahvad, kaukaaslased ja teised on sageli vägisi venelasteks tehtud. Ja kui ei olegi olnud otsest vägivalda, siis on kasutatud kaudset survet - tihti on tehtud raskusi töö leidmisel ja õppima pääsemisel, kui su rahvus või nimi pole olnud piisavalt riigitruu väljanägemisega. Ja alati polegi süüdlasteks olnud valitsev võim, vaid ka nende üliagarad jüngrid: tean näiteks, kuidas aastaid on liivlastel keelatud olnud oma rahvust dokumentidesse õigesti kanda, vaid neist on lihtsalt lätlased tehtud.

Baltimaadel on vähemalt nimede õigekirjutus ladina tähestiku tõttu võimalik olnud, seetõttu pole nii palju ka selliseid venestamisi, nagu Kesk-Aasia Muhamedovid ja Ibragimovid, kuigi ka meie nimede venestamise juhud sugugi haruldased pole.

Et nüüd selgeks teha, kuidas saaks dokumentides valesti märgitud rahvust õigeks muuta, tegin järelepärimisi praegu kehtiva korra kohta. Kuigi Eestimaa staatus võib üsna pea muutuda, ei ole lootet, et kogu bürokraatlik asjaajamise korraldus niipea muutub, seetõttu tuleb mõnda aega veel nende reeglite järgi toimida. Pealegi on ju ka iseseisvas Eestis vaja reegleid, mille järgi toimida ja küllap antakse esialgsed dokumendid välja olemasolevate põhjal, muidu kaob kontroll olukorra üle täiesti käest.

Küsisin ENSV Riikliku Perekonnaseisuameti ja Siseministeriumi passiosakonna ülemate arvamust selles küsimuses.

ATT BLI SVENSK IGEN

av Ain Sarv

Vid ett möte i Tallins region uppkom ett problem som är säkert också av mera allmänt intresse. Det rör sig om ett litet ord i passet - nationalitet - vilket är dock oskiljbart från människans identitet. Det är ingen hemlighet att i Sovjet har många människor fått fel nationalitet angiven i passet. Ingermanlandsfinnar, kareler, andra mindre finsk-ugriska folk, många folk i norra Sovjetunionen och kaukasier har ofta godtyckligt förvandlats till ryssar. Och även om inga direkta övergrepp har förekommit, har indirekta påtryckningar använts - ofta har det varit svårt att finna arbete eller få möjligheter att studera, på grund av att ens nationalitet eller namn varit "fel". Ofta har det inte varit myndigheter utan överivriga tjänstemän som varit skyldiga till sådana övergrepp: jag vet t ex hur lever under många år förbjudits att ange sitt rätta nationalitet i passen, de har förvandlats till letter.

I de baltiska länderna har det tack vare latinska alfabetet åtminstone varit möjligt att bevara namnens stavning, därför förekommer här inga sådana förryskade former som Muchamedovs och Ibragimovs i Central-Asien, fast förryskade former av våra namn är ingalunda sällsynta.

För att ta reda på hur det skulle vara möjligt att förändra felaktigt angiven nationalitet, gjorde jag efterforskningar om den nu gällande ordningen. Trots att Estlands status kan ändra sig snart, finns det ingen anledning att hoppas att hela det byråkratiska maskineriet skall ändra sig så snabbt, därför måste vi handla tills vidare efter dessa regler. Och dessutom kommer vi även i ett fritt Estland behöva regler, efter vilka man kan handla, och säkert kommer preliminära dokument att utfärdas efter existerande regler - annars kan man helt förlora kontrollen över situationen.

Jag frågade cheferna för mantalsverket och inrikesminis-

Neil saadud andmed on lühidalt kokku võttes järgmised. Praegune kord on nii, et lapse sünnitunnistusse lapse rahvust ei märgita, küll aga märgitakse vanemate rahvus. Passi saamisel võib siis enda vanemate rahvuste hulgast vabalt valida, nii et kui vanemad on märgitud mõlemad eestlasteks, siis ikka rootslast, soomlast või lätlast rahvuseks ei saa. Passiseaduse järgi seda kord valitud rahvust enam muuta ei või! Ometi annavad perekonnaseisuandmete registreerimise korraldusreeglid võimaluse ka sellest raskusest üle saada. Perekonnaseisuaktidesse saab teha parandusi, kui on võimalik dokumentaalselt tõestada, et viga oli juba nendes andmetes, mille põhjal akt koostati. Teisisõnu öeldes, kui suudame tõestada, et isa või ema rahvus on rootslane, siis saab taotleda sünniakti muutmist ja selle põhjal ka oma passis rahvuse muutmist.

Järgmine küsimus ongi, milliste dokumentidega asja tõestada saab. Esimene ja kõige kindlam tee on see, kui on ette näidata vanemate Eesti Vabariigi aegne pass. Paljukuuldud seisukoht, et Eesti Vabariigi ajal inimeste rahvust ei registreeritud, ei vasta tõele. Kinnituseks toon siin ära koopia ühest passileheküljest, kus seisab selge sõnaga "Rahvus rootslane". Elmar Nymani ja Edvin Lagmani andmeil kehtis Eesti Vabariigis 1920-dail aastail veel reegel, et koguduse liikmeks olek võis määrata rahvuse. 1927.a. tuli seadus, mille järgi kord valitud rahvust enam muuta ei saanud, 1934.a. tuli seadus, mis ütles, et rahvus määratakse alati isa rahvuse järgi. Vanemate passe ei pruugi küll enam alles olla, aga neil, kelle vanemad olid sunnitud sõjaaastatel emigreeruma, peaks selline võimalus ehk olema.

Passi andis välja kohalik võimuorgan, näiteks Vormsi vallavalitsus. Selle kohta peavad andmed leiduma ka valla dokumentides (vallavalitsuse perekonnaseisuraamat). Nii et kui

teriets passavdelning om deras ståndpunkter i denna fråga. De uppgifter, som de gav mig, är i all korthet följande: enligt den nuvarande ordningen anges barnets nationalitet inte i födelseattesten, däremot anges där föräldrarnas nationalitet. Vid utfärdande av passet kan individen själv fritt välja den ena eller andra föräldrarnas nationalitet. Alltså kan man inte bli svensk, lett eller finne ifall båda föräldrar är ester. Enligt passlagen är det omöjligt att byta nationalitet när man nu en gång har gjort sitt val! Dock finns det i bestämmelserna utrymme för att också överkomma det problemet. Det är möjligt att göra förändringar i mantalsböcker, ifall det finns dokumentära bevis för att de uppgifter enligt vilka dokumentet ifråga utfärdades, var felaktiga. Med andra ord är det möjligt att förändra nationalitet ifall vi kan bevisa att ens far eller mor var av svensk börd.

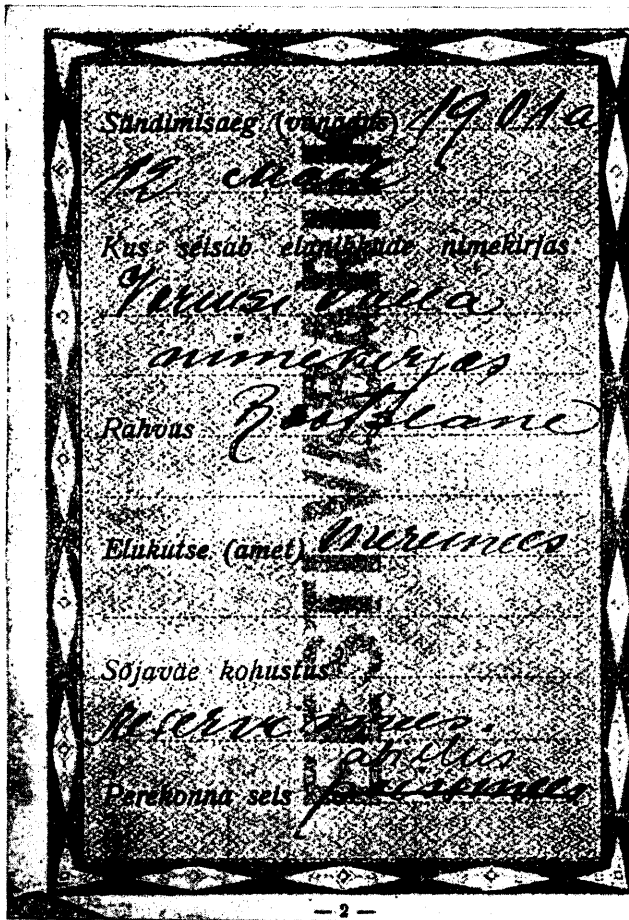
Nästa fråga blir sålunda: vilka dokument behövs det för att bevisa felaktigheten av dessa utgångsuppgifter. Det säkraste sättet är att förevisa föräldrarnas pass från Republiken Estlands tid. Den vanliga uppfattningen att man inte registrerade individens nationalitet under Republiken Estlands tid, stämmer inte med verkligheten. Som bevis på det motsatta anför jag här en kopia av en sida ur ett pass, där det står med svart på vitt: "Nationalitet svensk". Enligt Elmar Nyman och Edvin Lagman gällde i Republiken Estland ännu på 20-talet den bestämmelse enligt vilken tillhörighet till en församling kunde bestämma människans nationalitet. År 1927 antogs lagen enligt vilken det blev omöjligt att byta den valda nationaliteten mot en annan, 1934 kom en ny lag enligt vilken barnet alltid får faderns nationalitet. Föräldrarnas pass kan visserligen ha gått förlorade men nog kan de finnas kvar hos dem, vars föräldrar var tvungna att emigrera under krigsåren.

Passi utfärdades av lokala myndigheter, av t ex Ornsö kommunstyrelse. Om detta torde det finnas uppgifter också i kommunens handlingar (kommunstyrelsens mantalsbok). Således är det möjligt att finna uppgifter i kommunarkivet ifall varken föräldrarnas eller far- eller morföräldrarnas pass kan inte upphittas. De borde återfinnas i Estlands Riksarkiv eller inrikesministeriets arkiv, eftersom från kommunstyrelsen överlämnades sådana uppgifter till inrikesministeriet som var den enda myndigheten, vilken hade rätt att utfärda passens duplikat och dokument för nationalitetsbyte. Var alla dessa dokument befinner sig, om de har bevarats och hur man får tillgång till dem, är ännu inte helt klart. Med tanke på de bedrövliga tillstånd i våra arkiv, de ogynnsamma tiderna för bevarande av dokument, förhållandena och attityderna, vore det inte alls förvånande om den vägen inte gav några resultat.

Som andra dokument, med hjälp av vilka man kan bestämma nationalitet, kan uppgifter av 1934 års folkräkning, kyrkböcker och andra indirekta källor användas. Folkräkningen ger inga entydiga svar, eftersom där angavs nationalitet bara rörande hela familjen och enligt utsago, i kyrkböckerna upptecknades nationalitet i regel inte. Som indirekta uppgifter kan också uttalanden från vittnen o dyl. komma på tal.

Om säkra dokumentära uppgifter för byte av nationalitet föreligger, gäller det att vända sig till den lokala passavdelningen med en välunderbyggd ansökan och alla tillhörande handlingar. Ifall svårigheter uppstår där, kan man vända sig till Estniska SSR:s inrikesministeriums passavdelning på adress 200001 Tallinn, Lai 48.

För att införa ändringar i mantalsboken, måste man vända sig med vederbörande dokument till det lokala mantalskontoret. Om man dock inte får någon hjälp, skall man vända sig till Estniska SSR:s Mantalsverk på adress 200001 Tallinn, Lossi plats 1a. Där förklarades det att förändringar i mantalsboken kan bara den

vanemate või vanavanemate passe ei leita, on võimalik üles leida andmed valla arhiivist. Need peaksid asuma Eesti Riigiarhiivis (endine ORKA). Kuna vallavalitsusest läksid need andmed Siseministeeriumi, kellel oli siis ainsana õigus välja anda passide dublikaate ja dokumente rahvuse muutmiseks. Seetõttu võib andmeid leida ka sealt. Kus tegelikult kõik need dokumendid asuvad, kas nad on säilinud ja kuidas neile juurde pääseda, see ei ole praegu täiesti selge. Teades meie arhiivide kurba seisukorda ning dokumentide säilimiseks ebasoodsaid aegu, olusid ja suhtumisi, pole sugugi üllatav, kui see rida tulemusi ei anna.

Võimalike rahvuse määramise dokumentidena tulevad järgmisena arvesse 1934.a. rahvaloenduse materjalid, kirikuraamatud ja muud kaudsed andmed. Rahvaloendus ei anna ühest vastust, kuna seal rahvus märgiti vaid pere kohta ja suuliste ütluste põhjal, kirikuraamatutes aga rahvust reeglina ei märgitud. Kaudsete andmetena tulevad arvesse ka tunnistajate ütlused jms.

Kui rahvuse muutmiseks on kindlad dokumentaalsed andmed olemas, tuleb põhjendatud avalduse ja asjassepuutuvate dokumentidega pöörduda kohaliku passiosakonna poole. Kui seal mingi tõrge tekib, siis võib abi saamiseks pöörduda ka ENSV Siseministeeriumi passiosakonda aadressil 200001 Tallinn, Lai 48.

Et teha muudatusi perekonnaseisuaktides, tuleb vajalike dokumentidega pöörduda kohaliku perekonnaseisuosakonda. Kui seal abi ei saa, siis ENSV Riiklikku Perekonnaseisuametisse aadressil 200001 Tallinn, Lossi plats 1a. Seal selgituseks veel nii palju, et perekonnaseisuaktide muutmist saab taotleda vaid see isik, kelle kohta akt käib. Kui see isik on aga sumud, siis saavad seda taotleda tema järglased.

Mõlemas ametiasutuses suhtuti asja väga mõistvalt ja lubati igati aidata, kui see võimalik on. Kui aga otseseid dokumentaalseid tõendeid pole, siis kaudsete tõendite põhjal saab rahvust

berõrda personen ansöka om. Ifall den person är död, kan en ansökan lämnas in av hans efterkommande.

De båda statliga institutionerna uppvisade en mycket förtälselsefull attityd och lovade ge allsidig hjälp om möjligt. Men om direkta dokumentära bevis inte föreligger, kan sådana beslut på grundval av indirekta bevis enbart fattas av en folkdomstol. Detta lär emellertid inte vara omöjligt alls, sådana fall skall ha förekommit på senare tid.

Jag för min del kan tillägga att i vårt samfund finns det säkert flera medlemmar som har erfarenhet av arkivarbete. Därför kan man säkert hoppas att samfundet kommer att hjälpa människor med sådana problem. Det är ju ytterst viktigt att de som utsatts för övergrepp skall få sin självkänsla återupprättad. Och man kan också vara ganska säker på att de unga människor som på grundval av sina föräldrars ursprung låter sig folkbokföras som svenskar, anser det vara självklart att de lär sig svenska.

muuta ainult rahvakohus. See ei pidavat aga sugugi võimatu olema, selliseid presedente olevat viimasel ajal mitmeid.

Omalt poolt võin veel lisada, et meil on seltsis mitmeid inimesi, kellel on ka arhiivitöö kogemusi. Seepärast võib üsna kindlasti loota, et selts selliste asjade ajamises inimestele abi leiab. On ju nii tähtis, kui kannatanud inimeste enesetunne jälle rahuldust saab. Ja võib üsna kindel olla, et need noored, kes oma vanemate päritolu põhjal end rootslasteks lasevad tunnistada, peavad enesestmõistetavaks ka rootsi keele selgeksõppimist.

NOAROOTSI KODUKANDIPÄEVAD

23.-24. juunil 1990

Noarootsi kodukandipäevadega tähistatakse Noarootsi koolielu 340 aasta juubelit ja Pürksi rahvatülikooli 70 aasta juubelit.

23.06	14.00	Kodukandipäevade avamine
	15.00	Konverents "340 aastat Põhja-Eesti vanimat rahvakooli ja 70 aastat Pürksi rahvatülikooli"
	20.00	Jaaniõhtu
24.06	12.00	Jumalateenistus Noarootsi kirikus
	14.00	Vabadussõjas langenute mälestussamba taasavamine Noarootsi kalmistul
	16.00	Kodukandipäevade lõpetamine

Kui elate mujal ja soovite Noarootsi päevadest osa võtta, siis palun teatage sellest kooli. Palun pange kirja oma nimi, aadress ja telefon, missugusteks kuupäevadeks tulla tahate ja kas teil on sugulasi või tuttavaid, kelle juures te saate ööbida.

Noarootsi Kool
direktor Laine Belovas
203173 Pürksi sidejaoskond ESTI

NUCKÖ HEMBYGDSDAGAR

den 23-24 juni 1990

Med Nuckö hembygdsgdagar uppmärksammas 340:års jubileet av skolundervisningen på Nuckö och 70:års jubileet av Birkas folkhögskola.

23.06	14.00	Invigning
	15.00	Konferens "Äldsta folkskolan i norra Estland 340 år och Birkas folkhögskola 70 år."
	20.00	Midsommarfirande
24/06	12.00	Gudstjänst i Nuckö kyrka
	14.00	Återinvigning av Frihetskriksmonumentet på Nuckö kyrkogård
	16.00	Avslutning

Om ni bor annorstädes men vill gärna delta i nucködagarna, var goda och anmäl er på skolans adress. Var goda och skriv namn, adress och telefon, vilka dagar ni vill stanna här och om ni har anhöriga eller vänner hos vilka ni kan bo.

Nuckö skola
rektor Laine Belovas
203173 Birkas postavdelning ESTLAND

3.02.1905 - 2.02.1990

Foto V.Kutsar

PROFESSOR PAUL ARISTET MÄLESTADES

2.veebruariil 1990, päev enne oma 85.sünnipäeva, suri professor Paul Ariste, mees, kes juba oma eluajal oli legendaarne eestlaste seas, tuntud aga paljude teiste rahvaste juures. Paljudele väikesetele soome-ugri rahvastele oli ta vaimne isa, kelle juhtimisel alustati teiste poolt halvaks pandud emakeele teaduslikku uurimist ja kes andis neile rahvusliku ellujäämise lootust. Laialt on tuntud Paul Ariste mustlaste keele uurijana, aga ka poliiglotina. Käesolevas kirjatükis tahaksin meenutada mõningaid seiku professor Paul Aristest eesti-rootsi kultuurisuhetes.

Tartu Ülikooli tuli Paul Ariste (tol ajal Berg) oma teemaga, mida ta tahtis tingimata uurida. Juba oma esimestel üliõpilaspäevadel käis ta teemat kirja panemas, et keegi seda ära ei võtaks. Teema oli "Eestirootsi laensõnad eesti keeles", mis hiljem saigi ta magistritööks. Eestirootsi ainese uurimine ja talletamine oli talle kogu elu südamelähedane.

Sõjajärgses Tartu Ülikoolis oli professor Paul Aristel eriti oluline osa ka Rootsi ajaloo, keele ja kultuurisuhete õpetamise ja uurimise taassünnis. Eesti Vabariigi ajal oli Tartu Ülikoolis Eesti ja Põhjamaade ajaloo professor, õpetati rootsi keelt (Per ja Grete Wieselgren) ning tegutses Akadeemiline Rootsi-Eesti Selts, mis andis välja aastaraamatut "Svio-Estonica". Kõigest sellest olime ilma jäänud, kuid kultuuritraditsioon oli säilinud veendumusena, et seda kõike on vaja.

Pärast J.Stalini surma tulid ajaloolased 1954. aastal välja mõttega: on vaja õppida rootsi keelt, et suuta lugeda kirjandust Rootsi ajaloo kohta ja uurida allikaid meie arhiivides. Rootsi

TILL MINNET AV PROFESSOR PAUL ARISTE

Den 2 februari, blott en dag före sin 85:årsdag, avled professor Paul Ariste - en man som redan under sin livstid blev en legend bland sina landsmän, och välkänd hos många andra folk. Paul Ariste var den andlige fadern för många små finsk-ugriska folk och en banbrytare inom utforskningen av deras modersmål, vilka varit föraktade av många. Paul Ariste ingjöt dessa småfolk hopp om överlevnad. Han var också vida känd som forskare i zigenarspråket (romani), men likaså som polyglott. I det följande vill jag beröra några episoder i samband med Paul Aristes verksamhet inom estnisk-svenska kulturella förbindelser.

När Paul Ariste (då var hans efternamn Berg) blev student vid Tartu universitet, hade han redan valt ut ett forskningstema som han absolut ville ägna sig åt. Redan under sina första dagar vid universitetet anmälde han skyndsamt sitt tema för att ingen skulle hinna före. Temat löd "Estlandssvenska låneord i estniska språket" och åt det ägnade han också sin magisteravhandling. Samlande och utforskning av estlandssvenskt material stod professors hjärta nära under hela hans liv.

I efterkrigsårens Tartu universitet spelade professor Paul Ariste en särskilt viktig roll i återupplivandet av forskning och undervisning i svensk historia, svenska språket och kulturen. Under Republiken Estlands tid fanns det vid Tartu universitet en professur i estnisk och nordisk historia, Per och Grete Wieselgren undervisade i svenska språket och det Akademiska Svensk-Estniska Samfundet utgav en egen årsbok "Svio-Estonica". Allt det hade vi förlorat men övertygelsen om att vi behövde det levde kvar.

keelt hakkas fakultatiivselt õpetama professor Ariste. Kokku tuli suur hulk huvilisi, püsima jäi väike grupp, kes kõik on millegi poolest tuntuks saanud meie kultuuriloos: filoloog Mai Kiisk-Bereczki, ajaloolane Enn Tarvel, kunstiajaloolane Rein Loodus, bioloog Mart Niklus jt.

Keeleõpetajana oli Paul Ariste imeväärne. Peamine oli elav kõnekeel ja alates esimesest tunnist hakkasime rootsi keelt rääkima. Ta on mul ikka olnud eeskujuna silme ees, kui olen nurisenud võõrkeelte õpetamise üle keskkoolis või ülikoolis. Pedagoogi võlu suurendas ka õpetaja isiklik veetus. Alati oli tal midagi jutustada, vahel loetust, samas elujuhtumistest ja kohatud inimestest. Tal oli erakordne anne inimestega tuttavaks saada ja kõiki neid meeles pidada. Enamasti olid need mehed - teaduse tulevikulootused. Toredad lokid ja alati moodne riietus köitis küll naiste ja neidude tähelepanu, aga Aristet ei suudetud võluda. Valdavale enamusele oma tuttavatest ütles ta "sina", olles seejuures aga loomupäraselt viisakas. Kui rootsi keele grammatika algkursus läbi sai, tegime rootsi "ringi", kus käis ka inimesi, kes olid seda keelt õppinud või kellele see oli emakeeleks. Eredad isiksused olid pastor Efraim Dahl ja äsja Siberi vangilaagrist tulnud prof. Leo Leesment. Varsti tuli "ringile" aga lõpp. Võõrkeelte vabatahtlik õppimine oli juba iseenesest kahtlane. Nii mõnegi "ringis" käija vastu ilmutasid "organid" erihuvi. Pärast Mart Nikluse arreteerimist käis meie lugupeetud õpetaja ülekuulamisel või "vestlusel" (mis vahe on vormil). Mees, kes sõja järel oli imekombel NKVD käest pääsenud, aga piinamistel endale alla andnud (püüdnud end mürgitada ja siis käesooned läbi lõiganud), pidi rootsi keele õpetamise lõpetama. Selle keele oskus oli Tartu Ülikoolis aga taas tekkinud (tänu Pent Nurmekunnale ka taani ja hollandi keel). Ka ajaloo uurimine oli alanud, nii et varsti hakati meid lugema üheks oluliseks skandinavistika keskuseks N.Liidus.

Tahaksin meenutada ka meie viimast kohtumist. See oli peahoones, kuhu auväärne vanahärra oli tulnud oma suhtlemisvajadust rahuldama. Kõnelesime rootsi keeles, sest Paul Aristel oli kombeks rääkida juutidega jidisit, lätlastega läti keelt ja oma keelteoskuse elavana hoidmiseks võõrkeelt ka nende eestlastega, kelle kohta ta teadis, et too mõnda neist oskab. Tookord oli Ariste vaimselt kõigiti virge, tegime nalja, aga käimine oli tal väga vaevaline - jalg ei astunud täistalla pikkuses teise ette. Teda saattev tudenginoormees kiirustas ja palus, et aitaksin ta ukse ees ootavasse taksosse. Oleksime ilmselt veel veidi lobisenud, aga alati on meil kiire ja kunagi me ei tea, millal see on viimane kohtumine.

Eestirootslaste Kultuuri Selts mälestab sügavas leinas oma auliiget professor Paul Aristet.

Helmut Piirimäe

Efter J.Stalin död kom historikerna 1954 fram med tanken att det var nödvändigt att lära sig svenska för att kunna ta del av böcker om svensk historia och forska i källor i våra arkiv. Professor Ariste började undervisa i svenska som ett fakultativt ämne. I början samlades en stor skara intresserade men senare blev en liten grupp entusiaster kvar, vilka alla på ett eller annat sätt blivit kända kulturpersonligheter: språkforskare Mai Kiisk-Bereczki, historiker Enn Tarvel, konsthistoriker Rein Loodus, biolog Mart Niklus m.fl.

Paul Ariste var en fantastisk språklärare. Huvudsaken för honom var det levande talspråket och redan under vår första lektion började vi tala svenska. När jag senare klandrat språkundervisningen i våra gymnasier eller i universitetet, har jag alltid tänkt på honom som en förebild för alla. Därtill var Paul Ariste en charmerande person. Han hade alltid några historier att berätta, ibland om böcker som han läst, ibland om sina upplevelser eller människor han träffat. Han ägde också en enastående förmåga att göra bekantskap med människor och att aldrig glömma dem. Oftast var det unga lovande forskare som fängslade hans uppmärksamhet. Hans präktiga, lockiga hår och moderiktiga kläder fängslade visserligen damernas uppmärksamhet men det var omöjligt att tjusa professorerna. Ariste sade alltid "du" till de flesta av sina bekanta, vilket inte var så vanligt på den tiden, men förblev därvid djupt artig. När vi hade avslutat en grundkurs i svenska, bildade vi en studiecirkel. Där samlades både sådana människor som hade lärt sig svenska som främmande språk och de för vilka svenska var deras modersmål. Imponerande personligheter var pastor Efraim Dahl och professor Leo Leesment, vilken för bara en kort tid sedan hade släppts från ett sibiriskt fångläger. Men snart blev det slut på studiecirkeln. Att studera ett främmande språk helt frivilligt var i sig misstroväckande. Dessutom hyste säkerhetsorganen ett särintresse för några medlemmar av vår cirkel. Efter att Mart Niklus hade blivit arresterad kallades vår djupt respekterade lärare till förhör eller "samtal". Den man som direkt efter kriget på ett mirakulöst sätt lyckats undgå NKVD, men sedan gett upp under tortyr (först ett självmordsförsök med gift, därefter genomskurna vener), var tvungen att upphöra med svenskundervisningen. Men nu fanns det vid universitetet återigen människor, som kunde svenska (tack vare Pent Nurmekund även danska och holländska). Även forskningar i svensk historia hade återupptagits så att snart blev vårt universitet betraktat som ett av de ledande centra för skandinaviska studier i Sovjetunionen.

Jag vill också berätta om vårt sista möte. Vi träffades i universitetets huvudbyggnad, dit den ärevärdige gamle herren hade kommit för att tillfredsställa sitt behov av sällskap. Vi samtalade på svenska. Det var nämligen Paul Aristes bruk att tala jiddish med judar, lettiska med letter. Och för att bibehålla sina språkfärdigheter, talade han främmande språk också med de ester, om vilka han visste att de kunde något av dem. Den gången var professor Ariste alldeles klartänkt och skämtsam men han hade uppenbara svårigheter med att gå. Den unge studenten, som ledsagade honom, hade bråttom och bad mig hjälpa professorn in i taxibilen som väntade utanför. Vi skulle nog pratat lite längre men alla vi har ju alltid bråttom och ingen vet vilket möte som blir det sista.

Samfundet för Estlandssvensk Kultur sörjer sin hedersmedlem professor Paul Ariste.

Helmut Piirimäe

SEMINAR STOCKHOLMIS

Svenska Odlingens Vänneri korraldusel toimus 10. veebruaril Stockholmi Eesti Majas seminar teemal "Eestirootsi kultuuripärand - mitmete aduslik uurimispõld". Kutsutud oli umbes 40 inimest. Eesti poolt võtsid seminarist osa Koit Väinsalu, Mark Soosaar ja Ain Sarv. Pärast Thomas Lorentzi ruhmukeelseid teritussõnu võttis seminari juhtimise enda kanda Sven Salin.

Elmar Nyman kõneles teemal "Mida sisaldavad mõisted 'eestirootslus' ja 'eestirootsi kultuuripärand'". Toon siin ära mõned väljavõtted tema ettekandest, mis mulle just olulistena tundusid.

Eestis oli rootslaste vabadusvõitlus, võitlus oma õiguste eest, aga me ei saa kõnelda mingist rootsluse liikumisest aastasade jooksul. Muutus tuli alles 20. sajandi algul. Eestirootslus Rootsisis on peaaegu mõeldamatu (ka Eestis - AS). Järelejäänud mõned eestirootslased on ometi väga suur väärtus allikatena. Eestirootsi kultuuripärand võrdub suure osas koduloo- ja talupoja-kultuuriga. On absoluutselt vajalik säilitada ja salvestada niipalju kui võimalik eestirootslaste uuemast ajaloost. Oluline on kõik: kirikud, kohanimed, traditsioonid jne. Tähtis on jutustada lastele ja lastelastele, kuidas kõik oli. Suuline traditsioon on ütle-mata kestev. Tuleb pildistada: 50 aasta pärast on tänased fotod suur väärtus.

Edvin Lagman kõneles eestirootsi keelemurretest ja neist, kes läbi aegade neid kogunud ja uurinud on. Huvitav oli kuulda, et Edvin 5-aastase Riguldi poisina ei saanud midagi aru sama vana Pakri tüdruku kõnest, ometi saab ta vabalt rääkida Gammalsvenskby mehe Emil Hoasega. See näitab eriti selgelt, et hiürootsi keelemurre kuulus Vormsi ja Noarootsiga ühte gruppi. Kõneleja pani ka südamele, et oma keelemurret õpetatakse nii paljudele noortele kui võimalik. Selles suhtes tõi ta eeskujuks Gammalsvenskby rahva ettevõtmise, kes annavad murdetekste vihikutena välja ja lasevad noortel harjutamise eesmärgil igapäevastest asjadest murdes jutustada.

Jörgen Hedman ja David Papp tegid ühise ettekande ajalooallikatest. Sai selgeks, millistest aegadest ühe või teise piirkonna kohta andmeid üldse leidub ja millised allikad kuskil asuvad. Jörgen Hedman rõhutas vajadust kopeerida eestirootslasi puudutavad allikad ja koguda need ühe katuse alla, et niiviisi moodustuks tööarhiiv asustusajaloo, kohanimede, isikunimede, ajalooasunduste, migratsiooni jpm. uurimiseks (see idee haakub meie Noarootsi rajatava arhiivi kavade-ga - AS). David Papp juhtis tähelepanu sellele, et olulisi andmeid eestirootslaste majandustegevuse ja liikumise kohta saab mereajaloo ja merekaubanduse allikatest ja seetõttu on väga vajalik kaasa aidata nende materjalide publitseerimisele.

Seminari neljas põhiettekanne oli Rootsi Muusikaarhiivi töötajalt Margareta Jersildilt ja see käsitles eestirootsi kultuuripärandi ühte olulist osa rahvamuusikat, eriti aga rahvapärased koraale, millest ka huvitavad näiteid magnetofonilt kuulda sai.

Pärast lõunat jätkus seminar diskussiooniga teemal "Mis on teoksil ja mida peaks edaspidi tegema eestirootsi kultuuripärandi kaitsmiseks". Sõna võtsid Lennart Limberg, Kristina Rosen, Agnes Callenmark, Viktor Aman, Emil Hoas ja paljud teised. Omalt poolt andsin ülevaate sellest, mis meil käsil ja millega raskustes oleme. Mitmed sõnavõtjad kõnelesid tunnustavalt siin tehtust ja tehtavast, nii et oleme õigel teel.

Ain Sarv

SEMINARIUM I STOCKHOLM

I regi av Svenska Odlingens Vänneri hõlles den 10 februari i Estniska huset i Stockholm ett seminarium på temat "Det estlandssvenska kulturarvet - ett tvärvetenskapligt forskningsfält". Man hade bjudit ett 40-tal personer. Från den estniska sidan deltog i seminariet Koit Väinsalu, Mark Soosaar och Ain Sarv. Efter Thomas Lorentz välkomstord på runömmål övertogs ordförandeskapet av Sven Salin.

Elmar Nyman talade på temat: "Vad inryms i begreppen 'estlandssvenskhet' resp. 'det estlandssvenska kulturarvet'". Jag vill här anföra några utdrag ur hans föredrag, vilka för mig föreföll som speciellt viktiga.

I Estland existerade svenskarnas frihetskamp, kamp för sina rättigheter, men vi kan inte tala om någon svenskhetsrörelse under århundradenas lopp. En förändring kom först i början av 1900-talet. Estlandssvenskheten i Sverige är i praktiken otänkbar (likaså i Estland - AS). De få estlandssvenskar som finns kvar är dock av oöverskattligt värde som informationskällor. Det estlandssvenska kulturarvet består i huvudsak av bygdekultur och en allmogekultur. Det är absolut nödvändigt att teckna upp och bevara allt om estlandssvenskarnas nyare historia. Allting är viktigt: kyrkor, ortnamn, traditioner o s v. Det är viktigt att berätta om allting för barn och barnbarn, hur allt var. Den muntliga traditionen är oerhört livskraftig. Det gäller att fotografera - om 50 år är fotografier som har tagits i dag av stort värde.

Edvin Lagman talade om estlandssvenska dialekter och om dem som har samlat och utforskat dem genom tiderna. Det var intressant att få veta att Edvin som 5-årig grabb från Rickull inte kunde förstå vad en jämnårig flicka från Rågöarna sade, ändå kan han utan några som helst hinder fritt samtala med Emil Hoas från Gammalsvenskby i Ukraina. Det påvisar särskilt tydligt, att dagösvenskan hörde ihop med ormsömål och nuckömmål. Edvin Lagman uppmånade och framhöll också behovet av att lära ut sin dialekt till så många ungdomar som möjligt. I det avseendet framhöll han Gammalsvenskby-folkets initiativ, som publicerar dialekttexter i häften och låter ungdomarna berätta om dagligt liv på sin dialekt för att ge dem möjligheter att öva sig.

Jörgen Hedman och David Papp föredrog gemensamt om historiska källor. Det blev klart från vilka tider och om vilka regioner det överhuvudtaget finns uppgifter och vilka uppgifter som befinner sig var. Jörgen Hedman betonade behovet att göra kopior av alla källor om estlandssvenskar och samla dem på en plats för att på så sätt skapa ett arbetsarkiv för forskningar kring bebyggelsehistoria, ortnamn, personnamn, historiska händelser och mycket annat (denna idé anknuter till våra planer på att skapa ett arkiv på Nuckö - AS). David Papp för sin del riktade deltagarnas uppmärksamhet på det faktum att viktiga uppgifter om estlandssvenskarnas ekonomiska verksamhet och rörelse i Estland kan hämtas ur sjöfarts- och sjöhandelshistoriska källor och därför är det viktigt att bidra till publicering av sådana material.

Seminariets fjärde huvudanförelse hölls av Margareta Jersild från Svenskt Visarkiv och det handlade om den estlandssvenska folkmusiken, speciellt om folkliga koraler av vilka man även kunde lyssna till några intressanta exempel på från band.

På eftermiddagen fortsatte seminariet med en diskussion på temat "Vad görs för närvarande och vad bör ytterligare göras för att bevara det estlandssvenska kulturarvet?". Bland andra talade Lennart Limberg, Kristina Rosen, Agnes Callenmark, Viktor

ÕNNESOOVID LYCKÖNSKNINGAR

Sven Arne Flodell 3.aprillil 55

Gunvor Flodell 5.aprillil 50

KROONIKA

■ 2000 rubla + 10 000 rootsi krooni on Lääne Maakonnavalitsuse, ühisettevõtte "Estonia Travel Ltd" ja Eesti Arhitektide Liidu korraldatud arhitektuurivõistluse peapreemia. Tahetakse saada parimat lahendust hotellile, mis ehitatakse Haapsalu vanalinna südamesse Turuplatsi äärde. Hotell tuleb 120-kohaline, rahvusvahelise skaala järgi 3 või 4 tärniga. Võistluse züriis on ka meie seltsi olderman, arhitekt Ervin-Johan Sedman. Võistlus lõpeb maikuu, hotell tahetakse valmis saada 1992.aastaks.

■ Läänemaa ja Haninge sidemed edenevad ka majandusvallas. Juba 1. juulist hakkab Virtus tööle alumiiniumitööstuse filiaal. Talumeestel on oodata laevatäit põllumasinaid ning uustalupidajad saavad ülemeremaal koolitust. Rootsi ärimehed tunnevad huvi ka meie käsitöö vastu, sellel paistab seal turgu olevat. /Astra Jürvetson, "Läänlane"/

■ Tallinnas Suurgildi hoones avati 29. jaanuaril arhitektuuri- ja keskkonnakaitse näitus "Õhurünnak". Näitusega ühenduses külastas Rootsi muinsus- ja keskkonnakaitsete grupp ka Haapsalut. Nende hulgas olid ka Rootsi ajaloomuuseumis töötav pr. Hille Jaanusson ja kuningliku varakambri kunstiintendant hr. Hans Lepp. Härra Lepp on sündinud Rootsis, kuid tema isa on pärit Vormsil, isa kooliajal kolis nende pere Haapsallu. Isamaja Holmil on tänini alles ja seda õnnestus hr. Lepal ka näha. Hr. Lepp loodab, et kui Eesti jälle vaba on, tuleb ka isa kodumaad külastama.

Siiani kõrgeim pealesõja-Haapsalut külastanud välisriigi ametnik on Rootsi keskkonnaminister Birgitta Dahl. Pr. Dahl ütles: "Tulin siia seetõttu, et Haapsalul on Rootsiga väga ammu- sed kontaktid ja ma tunnen kodumaal inimesi, kes siitkandist pärit on. Haapsalul on probleeme vee- ja kanalisatsioonipuhastusega. Tulin vaatama, kuidas me teid selles küsimuses aidata saaksime."

Lääne Maakonna maavanem Andres Lipstok andis kõrge külalise ja keskkonnakaitsete auks lõuna. Tundus, et meeldiva ülalatusena mõjus külalistele Eestirootslaste Kultuuri Seltsi vanematekogu oldermani Ervin-Johan Sedmani soravas rootsi keeles sõnavõtt. /Urmas Lauri, "Läänlane"/

■ Kultuuriministeeriumi ja Lääne Maakonnavalitsuse otsusega hakkab 2. aprillist k.a. tööle Eestirootsi Muuseum Pärksis. Esialgu on ametis vaid direktor Maido Limbak, kel seisab ees kogumistöö organiseerimine ja Noarootsi pastoraadi muuseumihooneks ehitamise korraldamine.

Aman, Emil Hoas. Jag för min del gav en översikt över vad vi håller på med, vad vi åstadkommit och vilka svårigheter vi brottas med. Många av dem som talade var positiva i sin bedömning om vad som gjorts här, så vi är på rätt väg.

Ain Sarv

KRÖNIKA

■ 2000 rubel + 10 000 SEK är första priset i den arkitektur-tävling som arrangeras av Viks landskapsstyrelse, samföretaget Estonia Travel Ltd och Estlands arkitektförbund. Genom tävlingen vill man få fram den bästa möjliga arkitektoniska lösningen till ett hotell som skall byggas i Hapsals gamla stad vid stadens centrala torg. Hotellet skall ha 120 bäddar och enligt internationella standard skall det bli ett hotell med 3 eller 4 stjärnor. I tävlingens jury ingår också vårt samfunds älderman Ervin-Johan Sedman. Tävlingen skall sluta i maj, hotellet skall färdigbyggas till 1992.

■ Förbindelserna mellan Vik och Haninge kommun utvecklas också på det ekonomiska området. Redan den 1 juli startas i Virtsu en filial till en aluminiumindustri. Bönderna i Vik väntar på en skeppslast med jordbruksmaskiner och nyblivna bönder kommer att få utbildning på andra sidan Östersjön. Svenska affärsmän har uppvisat intresse också för våra hantverksprodukter, vilka förefaller ha marknad där. /Astra Jürvetson, "Läänlane"/

■ Den 29 januari öppnades i historiska museet i Tallinn miljöutställningen Luftangrepp. I samband med utställningen besökte en grupp svenska forminnes- och miljöskyddsexperter också Hapsal. Bland dem fanns Hille Jaanusson från Historiska Museet och Hans Lepp, konstintendant på Stockholms slott. Hans Lepp är född i Sverige, men hans far kommer från Ormsö. När fadern var skolpojke flyttade familjen till Hapsal. Faderns barn-domshus på Holm finns fortfarande kvar. Hans Lepp sade att han hoppas att när Estland blir fritt igen skall också far besöka sitt hemland.

Samtidigt fick Hapsal ta emot den högsta representanten för svenska staten under hela efterkrigsperioden - miljöministern Birgitta Dahl. Birgitta Dahl sade: "Jag kom hit därför att Hapsal har mycket långvariga kontakter med Sverige och jag känner hemma flera personer som kommer härifrån. Hapsal har problem med rening av avloppsvatten. Jag kom hit för att se, hur vi skulle kunna hjälpa er i denna fråga."

Viks landshövding Andres Lipstok bjöd den höga gästen och miljöexperterna på lunch. På lunchen höll Ervin-Johan Sedman, älderman i SESK ett tal på klingande svenska, vilket kom som överraskning för gästerna. /Urmas Lauri, "Läänlane"/

■ Enligt ett beslut av Kulturministeriet och Viks landskapsstyrelse inleder Estlandssvenska Museet den 2 april i år sitt arbete i Birkas. Tills vidare har museet bara en anställd - museichef Maido Limbak, som har till uppgift att organisera samlingsverksamhet och restaurering och ombyggnad av Nuckö prästgård till museum.

VORMSI PÄEVAD

28.-29. juulil 1990

29.juulil 1990.a. pühitatakse taas Vormsi Olaviste kirik. Sellest saab suurim vormsirootslaste kokusaamine pärast saatuslikku lahkumist 1944.a. Päevade esialgne kava on selline:

- 28.juuli Vormsi päevade avamine
Vormsi kultuuriloo näituse avamine
Vestlusring Vormsi ajaloost ja tulevikust
Kontserdid kirikus
Rahvapidu Hullos
- 29.juuli Jumalateenistus koos kiriku õnnistamisega
Mälestustahvlite avamine kirikus
Ekskursioonid, paadi- ja purjekasõidud
Külaliste austamine ja päevade pidulik lõpetamine

Palume osavõtusooviga kiirustada ja võtta kontakti korraldustoimkonnaga.

Ants Varblane 203176 Vormsi EESTI

ORMSÖDAGAR

den 28-29 juli 1990

Ormsö kyrkan skall återinvigas den 29 juli. Detta evenemang skall bli ormsösvenskarnas största sammankomst efter deras uppbrott från sin hemö 1944. Den preliminära planen är följande:

- 28-07 Invigning av Ormsödagar
Öppnande av en utställning över Ormsö kulturhistoria
Rundabordsamtal om Ormsö historia och framtid
Konsserter i kyrkan
Folkfest i Hullos
- 29-07 Gudstjänst och återinvigning av kyrkan
Invigning av minnestavlor i kyrkan
Exkursioner, båt- och segelturer
Avslutningsceremoni

Vi ber alla dem som vill vara med, att skynda sig till organisationskommitté.

Ants Varblane 203176 Ormsö ESTLAND

Annetused • Gåvor

Rahvarõivaste jaoks • För folkdräkt:
"Lääne Kalur" 500 RUB

Seltsile • för Samfund:
Kronoby lantbrykarna 1200 RUB

Panga ebatäpsuse tõttu on seni teatamata seltsi arvele laekunud annetustest • Till följd av vissa inexistenser i bankens arbete kan vi först nu publicera uppgifter om följande gåvor:

Rågöbornas Danslag 4000 SEK
Axel Fällman 500 SEK
Bo Stenholm 200 SEK

Raamatuld, ajalehti, ajakirju • Böcker, tidningar, tidskrifter:

Föreningen för Västgötalitteratur
Svenska Folkskolans Vänner
Hufvudstadsbladet
Erik Bagerstam
Gunvor och Folke Sällströms Stiftelse
Svenska Odlingens Vänner
Riksföreningen Sverigekontakt
Fonden för Ormsö kyrka

Töövahendeld • Redskap och hjälpmedel:

Fonden för Ormsö kyrka
Svenska Odlingens Vänner
Svenska Folkskolans Vänner

AITÄH! TACK!

Eestirootslaste Kultuuri Selts
Samfundet för Estlandssvensk Kultur
Box 85, 203170 Haapsalu, EESTI/ESTLAND
Fax (+7 0142) 60 12 47, Telex 173134 ESTO SU

RONOR

Lomonosovi 34-19, 200001 Tallinn, EESTI/ESTLAND
telefon (+7 0142) 42 61 63

TELLIMINE: Tellimishind 1990. aastaks 6 rubla.

Tellimised saata rahakaardiga seltsi aadressil koos oma täpse postiaadressi ja märkusega "RONOR".

PRENUMERATION:

Ärgang 1990 kostar 120 SEK/90 FIM

Adress: RONOR, c/o Svenska Folkskolans Vänner
PB 198 00121 Helsingfors

Konto: 10066788 i Postbanken, Helsingfors

Tolmetaja Ain Sarv Redaktör

Haapsalu Triikikoda, Võidu 54.
Tellimuse nr. 785. Tiraaž 700.

Annetused rublades:

arve nr.700313
Agrotõstuspanga
Haapsalu osakonnas

Annetused välisvaluutas:

arve nr.70200001
NSVL Välispanga
Eesti Vabariiklikus Pangas
(seejuures tuleb kindlasti ära näidata, et annetused on Eestirootslaste Kultuuri Seltsile)

Gåvor i rubler:

konto 700313
Agroindustribankens
avdelning i Hapsal

Gåvor i utländsk valuta:

konto 70200001
i Sovietunionens
Utrikesbanks kontor
i Estland (v.g. ange
att medlen är avsedda
för Samfundet för
Estlandssvensk Kultur)